

## بسم الله الرحمن الرحيم

### نگاهی کوتاه به زینت و خودآرایی از منظر آیات و روایات

فرزانه فخرایی / دکتر حسن اسلامی پور

کارشناسی ارشد الهیات از دانشکده اصول الدین تهران / استاد یار دانشگاه باقرالعلوم

#### چکیده

ازجمله مباحث مبتلا به امروز، زینت‌کردن و خودآرایی است. حسن و زیبایی زیاد را جمال گویند. آنچه ارزشمند است و بر ارزش انسان می‌افزاید زینت می‌باشد. زیبا جویی از فطریات الهی بشر است. فلاسفه یونان نیز جهان را در نهایت حسن و بهاء دیده‌اند و قوسموس (cosmos، آراستگی) نام نهاده‌اند. خالق هستی، غریزه زیباطلبی را به انسان داد و لباس را زیباکننده جسم او قرار داد و هم او

منظره چشم‌نواز بازگشت شبانه چهارپایان و ستارگان و آنچه روی زمین است را زیبا آفرید. وجود زیبایی، کشش‌آفرین و بیدارکننده روح بندگی است و ایمان، مزین مؤمنان است و عبادالله جمال در وصال یار بینند. در دین اسلام بر کسب حسن‌خُلق تأکید شده و ظاهر آراسته داشتن شکر منعم و دستور اوست. خردمندان با خودآرایی بجا، حضور در اجتماعات مذهبی و دیدار مؤمنان بیشترین جمال را بدست می‌آورند. آنان هدف از برگرفتن آرایه را، آیینه فیض الهی شدن و رسیدن به قرب الهی قرار می‌دهند. زنان عاقل با وجود غریزه دگرخواهی و میل به خودنمایی، از تبرّج و در نتیجه تباه‌کردن خویش و جامعه پرهیز دارند. عاطفه، گفتار و رفتار ایشان، تمثیل عینی خرد است. ابلیس با برانگیختن احساسات درونی بشر، زشتیها را زیبا جلوه می‌دهد. وسوسه می‌کند تا آدمی را به طغیان کشانده، او را در جهنم بیفکند، با محبت اهل‌بیت(ع) می‌توان او را رجم کرد. نعمت جمال بر اثر دروغ‌گویی و تکبر و خودنمایی متجاوزانه از بین می‌رود.

کلید واژگان: جمال ، زینت ، زینت ظاهری و باطنی ، آراستن ممدوح و مذموم، ابراز جمال ، نابود کننده جمال

## مقدمه

در خلقت و طبیعت هر انسانی، کمال خواهی به ودیعت نهاده شده است. زیبایی و جمال جزئی از کمالات است و زیباجویی و جمال دوستی از جمله چیزهایی است که در سرشت آدمی تعبیه شده است. به گفته استاد مطهری: «گرایش انسان به زیبایی و جمال یکی از خواسته‌های فطری انسان است و احساس لذت از زیبایی و تناسب و پاکیزگی‌ها، با سرشت انسان آمیخته شده است.» [مطهری، ۱۳۶۲، ص ۸۰] این خوی در افرادی که به جوانی می‌رسند بیشتر تجلی می‌کند؛ زیرا ایشان در دوره ای قرار دارند که زیبایی طبیعی به اوج خود می‌رسد، این امر جسمانی روح آنها را به خویش مشغول کرده و یکی از سرگرمی‌های جوان، رسیدگی کردن و افزودن به زیبایی جسمانی‌اش است. پیامبر اکرم - صلی الله علیه و آله - هدف از بعثت خویش را تمام کردن فضیلت‌های اخلاقی اعلام فرمود: "انما بعثت لاتمم مکارم الاخلاق" [مجلسی؛ ۱۴۰۴، ج ۶۷، ص ۳۷۲] و دین اسلام به تمام نیازهای مادی و روحانی افراد به نحو آتم پرداخته و هیچ یک از زوایای وجودی انسانها را معطل نگذاشته است. این میل را چگونه باید پاسخ داد و آیا در آیات قرآن کریم و روایات اهل بیت-علیهم السلام- در این زمینه، دستوری داریم؟

این مقاله برآن است که این موضوع را اندکی بررسی کرده تا با افزایش آگاهیها - به توفیق الهی - انجام حسنات رواج بیشتری یابد. در ابتدا با کلمه زینت و جمال آشنا شده و سپس زیبایی در آفرینش شامل زیبایی ظاهری، در طبیعت، کار و عمل و لباس زینتی بیان می‌شود. بعد به زینت‌های باطنی، ایمان، عقل و روش پرورش آن اشاره می‌شود و در قسمت بعد جمال طلبی انسان، هدفمندی در آراستن، وظیفه صاحب جمال، تزیین شیطانی، و در انتها آفت جمال بیان می‌شود.

## زینت و جمال از نظر لغوی

زیبایی همان خوبی و نیکویی است؛ حسن و جمال و ظرافت و لطافت و برازندگی است.

حالت و کیفیت زیبا عبارت است از نظم و هماهنگی و پاکی که در شیئی وجود دارد و عقل و تمایلات عالی انسان را تحریک کند و لذت و انبساط پدید آورد و امری نسبی است [دهخدا، ۱۳۳۰، ذیل کلمه زیبا]. زیبایی را می‌توان به زیبایی ظاهری و باطنی، مادی و غیرمادی، طبیعی و ساختگی و انواع دیگری تقسیم کرد.

جمال به معنی حسن و زیبایی بسیار است. جمال آن است که موجودی دارای تناسب و اعتدال در اعضاء باشد [قرشی، بی تا، ج ۲، ص ۵۲/ المفرات فی غریب القرآن، ۱۴۱۲ق، ص ۲۰۲] دهخدا

می‌نویسد: جمال یعنی خوب صورت و نیکو سیرت گردیدن واقرب الموارد جمال را زیبا بودن گفته است. [دهخدا، ۱۳۳۰، ذیل کلمه جمال] جمال بر دو نوع است: یکی آنکه در نفس انسان است یا در بدنش یا در افعال و رفتارش می‌باشد و نوع دیگر جمال، آن خوبی است که انسان به دیگری می‌رساند. زینت آن است که به خودی خود ارزشمند است و ما آن را به خود می‌بندیم تا ارزش پیدا کنیم و بر سه نوع است: زینت باطنی مانند علم و اعتقادات صحیح، زینت بدنی مثل نیرومندی و زینت خارجی مانند زیورآلات، مال و وسائل زندگی [قرشی، بی تا، ج ۲، ص ۱۹۶ / المفردات فی غریب القرآن، ۱۴۱۲ق، ص ۳۸۹]. «حقیقت زینت، عبارت است از نیکویی در ظاهر هر چیز، خواه عرضی یا ذاتی باشد. پس زینت در زن هر آن چیزی است که از زیبایی‌ها و نیکویی‌های آشکار می‌شود.» [مصطفوی، ۱۳۶۰ش، ج ۴، ص ۳۷۵]. پس می‌توان چنین استنباط کرد که: حسن و لطافت و کیفیت منظم چیزی که باعث تحریک تمایلات عالی انسانی شود و امری نسبی بوده، زیبایی است و جمال تناسب اعضاء و اعتدال آنها است و زینت هر چیز ارزشمندی است که ما برای افزایش ارزش به خود می‌بندیم و زینت زن هر چه از زیبایی‌های او که آشکار شود، می‌باشد.

### زیبایی و زینت در آفرینش

همه موجودات مخلوق خداوند تبارک و تعالی هستند: "الله خالق کل شیء" [الزمر / آیه ۶۲] خداست که همه چیز را پدیدآورده است و هر چه را خداوند آفرید در نهایت زیبایی و آراستگی خلق کرد: "الذی أحسن کل شیء خلقه" [السجده / آیه ۷] خدا همان کسی است که هر چیزی را که آفرید، نیکو آفرید. خدای سبحان از خلقت انسان به عظمت و نیکی یاد می‌کند؛ ولی انسانیت او را به جنبه مادی او نمی‌داند چون این جسم را حیوانات هم دارند از قرآن کریم چنین استنباط می‌شود که خدای انسان‌آفرین آدمی را زنده‌ای خداخواه که خدا شناسی فطری اوست، آفرید. هر چند بسیاری حیات الهی خویش را زیر خاکهای تیره و ظلمانی جهل و عصیان مدفون کرده و فطرت پاک خویش را در قالب نامقدس بردگی خوشتن و سرسپردگی به امیال طواغیت و شیاطین زنده به گور کرده‌اند. انسان در نهایت زیبایی آفریده شد او تنها موجودی است که خداوند بر خلقتش خویش را ستود و فرمود "فتبارک الله احسن الخالقین" [المؤمنون / آیه ۱۴] و برای بهره‌مندی او همه چیز را آفرید "هو الذی خلق لکم ما فی الارض جمیعاً" [البقره / آیه ۲۸]. زینت نیز از جمله مخلوقات الهی است که برای بندگان خلق فرموده: "قل من حرم زینة الله الّتی أخرج لعباده و الطّیبات من الرّزق" [الاعراف / آیه ۳۲] بگو زیورهایی را که خدا برای بندگان پدید آورده و روزی‌های پاکیزه را چه کسی حرام کرده است؟ در این آیه خداوند زینت را به خود نسبت می‌دهد "زینة الله" و آن را پدیده‌ای الهی معرفی کرده و آن را برای انسان حلال اعلام می‌کند. اضافه کلمه زینت به الله از نظر ادبی اضافه تشریفی است و آیه شریفه در

قالب انکاری با کسانی که در عمل یا عقیده بدون فرمانبرداری از شارع و از پیش خود استفاده از زینت‌ها را ممنوع دانسته، خود را از آنها محروم می‌کنند، مخالفت می‌فرماید.

## زیبایی و زینت ظاهری

### الف) زیبایی در طبیعت

آفریدگار موجودات همه چیز را دارای تناسب اعضاء و زیبایی ابداع کرد و این زیبایی آفرینی تنها مخصوص انسان نیست. زمین زینتی دارد: "انا جعلنا ما على الارض زينة لها" [الکھف/ آیه ۷] مائیم (خداوند) که آنچه روی زمین است را زینت آن قرار دادیم. تمامی آنچه روی زمین است زینت برای زمین می‌باشد و آسمانها نیز آرایش ویژه خویش را دارند: "انا زيننا السماء الدنيا بزينة الكواكب" [الصافات/ آیه ۶] مائیم (خداوند) که آسمان دنیا را به وجود ستارگان آراستیم. ستارگان برای آسمان زینت‌اند و برای ما تزیین "و زينناها للنَّاطِرِينَ" اختران زینت دهنده آسمان برای انسان جلوه‌گری می‌کنند و دیدگان او از آنها لذت می‌برد؛ اما زینت انسان ایمان است: "حَبِّبَ الْيَكْمَ الْاِيْمَانُ وَ زَيْنَهُ فِى قُلُوبِكُمْ"

امام جعفر صادق -علیه السلام- خطاب به مفضل فرمودند: «بدان که نام این جهان در نزد یونانیان قوسموس (cosmos) است؛ این کلمه به معنی آراستگی است، کسانی که دعوی فلسفه و حکمت دارند نامش را این گونه نهاده‌اند، آیا این نام‌گذاری جز برای آن است که در آن حساب و کتاب دقیق و نظم و حکمت را دیدند و راضی به اینها نشدند و در نهایت جهان هستی را آراستگی و زینت نام نهادند تا بگویند که با تمام استواری و حکمتی که در آن نهفته، در نهایت حسن و بهاء و زیبایی نیز هست» (مجلسی، ۱۳۸۵، ص ۱۷۶).

### ب) زیبایی کار و عمل

یکی از غرائز آدمی زیبا طلبی است، او دوست می‌دارد که هر کار زیبا بوده و تمام جوانب آن از حسن شایسته برخوردار باشد. ترغیب به کار جمیل و نیکو در کلام قرآن و عترت مشهود است: "ولکم فیہا جمال حین تریحون و حین تسرحون" [النمل/ آیه ۶] در کیفیت بازگشت شبانگاہی گوسفندان از چرا و نیز در نحوه رها کردن آنها در بامدادان به سوی چراگاه، برای شما زیبایی است. چوپانی یکی از کارهای سخت و پرهزمت است و در عین حال بسیار لازم و ضروری است و ادامه حیات بشر به آن وابسته است. زیبایی چشم‌نواز حرکت گله این کار مشکل را برای افراد بشر آسان

نمی‌ماند تا در عواقب وخیم و آثار سوء و شوم آن تعقلی کند.» [طباطبایی، ۱۴۱۷ق، ج ۱۷، ص ۱۵۳] ابلیس زشت را زیبا جلوه می‌دهد تا بفریبد و پس از موفقیت در مرحله تزئین، با آرزوسازی برای رسیدن به زینتهای شیطانی، کار را دنبال می‌کند و وسوسه اکید و پی‌درپی او فرد را به دنبال کردن آرزو وامی‌دارد، تا جایی که کارش به عصیان و نافرمانی می‌گردد، ابلیس به بندمی‌گردد و می‌گردد، می‌فریبد و به خواری در آتش می‌افکند؛ پس باید هشیار بود و هیچ‌گاه تسلیم شیطان نشد. روایت است که «من مات علی حب آل محمد مات شهیداً» [مجلسی، ۱۴۰۴ق، ج ۲۳، ص ۲۳۳] کسی که بر محبت آل رسول بمیرد او شهید مرده است. زیرا چنین فردی هیچ‌گاه تسلیم شیطان نشده است و وسوسه‌شدنش تنها در مرحله تصور است که با رجم شیطان، آن وسوسه را پایان می‌دهد. پیامبر اکرم (ص) به یکی از همسران خود سفارش فرمود که این پرده زیبا را که در اتاق آویختی از برابر چشمان من دور کن، هرگاه بدان می‌نگرم به یاد دنیا و زینتهای آن می‌افتم. [نهج البلاغه، خطبه ۱۶۹] «این روش، (پرهیز از تجملات) نوعی جلوگیری از وسوسه شیطان است». [جوادی آملی، ۱۳۸۷ش، ج ۱۳، ص ۳۲۷] پس لازم است بر مراقبه خویش افزوده و به شدت از ابلیس، این دشمن قسم‌خورده حذر کرد.

### آفت جمال

ای عزیز بدان هم چنان که گلها دچار آفت می‌شوند، جمال و زیبایی را نیز آفتی است؛ بهره‌مندی از انواع زینتها، مال و ثروت، مرکب گران قیمت، خانه مجلل و لباس فاخر و ... فی‌نفسه جایز است، اما اگر سبب تکبر و فخرفروشی و تجاوز به حقوق دیگران شود، ممنوع است و نابود کننده جمال و زیبایی است. داستان قارون در قرآن مجید سبب کسی است که مال و ثروت دنیایی و بهره‌مندی از انواع زینتها و تجملات سبب تکبر و خودبرتربینی و در نهایت هلاکتش گردید. وی از قوم بنی-اسرائیل بود، روزی به وضعی خاص و با تمام تجملاتش و در حالی که زینتهای خود را همراه داشت از خانه خارج شد "فخرج علی قومه فی زینته" [القصص/آیه ۷۸]. کلمه "فی زینته" در آیه شریفه نشانگر آن است که خروج از منزل برای کارهای عادی و روزمره نبوده؛ بلکه برای خودنمایی و فخرفروشی بوده است. از جملاتی که مردم با دیدن او گفتند و آرزویی که کردند، پیدا است که با تمام تجملات وزینتهایی که در اختیار داشته، در اجتماع ظاهر شده و افراد ضعیف الایمان با دیده مادی و ظاهربین او را نگریستند، شیفته و مفتونش گشتند، او را فردی خوشبخت پنداشته و حسرت‌بار آرزو کردند ای کاش جای او بودند و مثل او این همه ثروت داشتند. نقل سرنوشت خفت‌بار قارون و فرورفتن وی در زمین آن هم در برابر چشمان بهت‌زده مردمی که تا چند لحظه پیش دل‌هایشان مالا مال از آرزوی همانندی او گشته بود، درسی است که استفاده از زینتها نباید برای خودنمایی یا عاملی برای انحراف اذهان عمومی مردم از معنویات و توجه آن‌ها به مادیات باشد که این یکی از آفات

جمال است و یکی دیگر از آن آفتها دروغ‌گویی است "جاء عن ابی جعفر - علیه السلام- قال: من کذب  
ذهب جماله" [کراجکی، ۱۳۹۴ق، ص ۵۰] کسی که دروغ گفت زیبایی‌اش از دست می‌رود، زیرا  
دروغ حقیقت ندارد اما بر اساس تجسم اعمال واقعیت زشتی دارد و این زشتی بر زیبایی ظاهری فرد  
دروغگو اثر سوء گذارده موجب از بین رفتن زیبایی وی می‌گردد.

## نتیجه

خداوند متعال به قدرت کامله و حکمت بالغه خویش جمال و زیبایی را آفریده و در اختیار بندگانش قرار داده است و آن را زینت انسانها خوانده است و کسانی را که بهره‌وری از زینتها را بر خود حرام می‌کنند، نکوهش نموده است. بر آراستگی بجای افراد پاداش دنیوی و اخروی مقرر فرمود و از فرزندان آدم خواست که هنگام عبادت و در محل اجتماع مسلمانان خود را بیارایند. این مهم در رفتار و گفتار معصومین -علیهم السّلام- نیز جایگاه ویژه‌ای دارد و مورد سفارش ایشان است، آن حضرات علاوه بر اینکه خود فردی آراسته بودند، از فضائل و کمالات به نحو اتم برخوردار بوده، دیگران را به آراستگی، خوش‌خلقی، دیدار یکدیگر و عاقل‌بودن دعوت کرده‌اند و عقل را بهترین زینت انسان معرفی نموده‌اند. هر کس که از این نعمت خدادادی بهره‌ور گشته باید آن را به‌جا و درست به کار برد و بر زنان - که مظهر جمال در آفرینش‌اند- لازم است که عقل همراه با جمال خویش را ظهور داده، زینتهای غیرظاهری خویش از نامحرمان بپوشانند و اندیشه الهی انسانی خود را با هنرمندی، تمثّل داده، در خور تحسین گشته و آئینه جمال الهی شوند و جاذبه‌های طبیعی خود را بجا ظاهر کنند. هم چنین دانستیم که دروغ‌گویی، خودبرتربینی، تجاوز به حقوق دیگران و خودنمایی برای انحراف اذهان عمومی موجب تباهی و از بین رفتن جمال است. شیاطین که دشمن قسم خورده بشر هستند از این آفرینش الهی سوء استفاده کرده، زشتها را زیبا جلوه می‌دهند تا به مقصد تباه و آلوده‌شان برسند و آدمی را به خذلان در آتش درافکنند، از تزیین آنها پرهیز باید کرد و باید به عزّ قدس جمال الهی پناه برد.

## فهرست منابع

### قرآن کریم

نهج البلاغه، ترجمه دشتی

### منابع فارسی

۱. ابوالفتح رازی، حسین بن علی؛ تفسیر روض الجنان و روح الجنان؛ تحقیق محمد جعفر یا حقی و محمد مهدی ناصح، مشهد، بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی، ۱۴۰۷ق
  ۲. بانوی اصفهانی، سیده نصرت امین؛ مخزن العرفان در تفسیر قرآن؛ تهران، نهضت زنان مسلمان، ۱۳۶۱ش
  ۳. جواد آملی، عبدالله؛ تسنیم؛ قم، مرکز نشر اسراء، ۱۳۸۷ش
  ۴. ....؛ زن در آیینه جمال و جلال؛ تهران، انتشارات الزهراء، ۱۳۷۶ش
  ۵. ....؛ تفسیر انسان به انسان؛ قم، مرکز نشر اسراء، چ ۴، ۱۳۷۸ش
  ۶. حسینی شاه عبدالعظیمی، حسین بن احمد؛ تفسیر اثنی عشری؛ تهران، انتشارات میقات، ۱۳۶۳ش
  ۷. دهخدا، علی اکبر؛ لغت نامه؛ تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۳۰ش
  ۸. رشیدالدین میبدی، احمد بن ابی سعد؛ کشف الاسرار و عدة الابرار؛ تحقیق علی اصغر حکمت، تهران، انتشارات امیر کبیر، چ ۵، ۱۳۷۱ش
  ۹. طیب، سید عبدالحسین؛ اطیب البیان فی تفسیر القرآن؛ تهران، انتشارات اسلام، چ ۲، ۱۳۷۸ش
  ۱۰. قرآنتی، محسن؛ تفسیر نور؛ تهران، مرکز فرهنگی درسهایی از قرآن، چ ۱۱، ۱۳۸۳ش
  ۱۱. قرشی، سید علی اکبر؛ قاموس قرآن؛ تهران، دارالکتب الاسلامیه، بی تا
  ۱۲. مدرسی، سید محمد تقی؛ تفسیر هدایت؛ تهران، دار محبی الحسین، ۱۴۱۹ق
  ۱۳. مطهری، مرتضی؛ فطرت؛ تهران، صدرا، ۱۳۶۲ش
  ۱۴. ....؛ نظام حقوقی زن در اسلام؛ تهران، صدرا، ۱۳۷۹ش
  ۱۵. مفضل بن عمر؛ توحید مفضل؛ ترجمه محمدباقر مجلسی، تهران، انتشارات آرام دل، ۱۳۸۵ش
- مقاله: طاهری نیا، احمد، مقاله آرایش و آراستگی از دیدگاه اسلام، طهورا فصلنامه تخصصی مدرسه عالی شهید بنی الهدی، سال ۱، ش ۱، بهار ۸۷

### منابع عربی

۱. آمدی، عبدالواحد؛ غرر الحکم و درالکلم؛ قم، دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، ۱۳۶۶ش
۲. راغب اصفهانی، حسین بن محمد؛ المفردات فی غریب القرآن؛ تحقیق صفوان عدنان داودی، دمشق، دارالعلم الدار الشامیه، ۱۴۱۲ق
۳. صدوق، محمد بن علی؛ امالی؛ تهران، انتشارات کتابخانه اسلامیه، چ ۴، ۱۳۶۲ش
۴. طباطبایی، سید محمد حسین؛ المیزان فی تفسیر القرآن؛ ترجمه سید محمد باقر موسوی همدانی، قم، انتشارات جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، چ ۵، ۱۴۱۷ق
۵. طبرسی، علی بن حسن؛ مشکاة الانوار فی غرر الاخبار؛ نجف اشرف، انتشارات کتابخانه حیدریه، ۱۳۸۵ق
۶. طبرسی، فضل بن محمد؛ مجمع البیان فی تفسیر القرآن؛ تهران، انتشارات ناصر خسرو، چ ۳، ۱۳۷۲ش
۷. کراجکی، شیخ ابوالفتح؛ معدن الجواهر و ریاضة الخواطر؛ تهران، کتابخانه مرتضویه، ۱۳۹۴ق

۸. کلینی رازی، محمد بن یعقوب ؛ الکافی ؛ ترجمه و شرح مصطفوی، تهران، دارالکتب الاسلامیه، چ ۴، ۱۳۶۵ش
۹. مجلسی، محمد باقر ؛ بحارالانوارالجامعه لدرر اخبار الانمة الاطهار ؛ بیروت، مؤسسه الوفاء، ۱۴۰۴ق
۱۰. محدث نوری، میرزا حسین ؛ مستدرک وسائل الشیعه ؛ قم، مؤسسه آل البيت، ۱۴۰۸ق
۱۱. مصطفوی، حسن ؛ التحقيق فی کلمات القرآن ؛ تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۶۰ش